

**INTELEKTUAL MULK HUQUQINING BUZILISHI TO'G'RISIDAGI
JINOYATLARNI SO'ROQ QILISHNING XUSUSIYATLARI****Abdullo Tursunboyevich Xabibjonov***Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Tergov faoliyati yo'nalishi tinglovchisi*

Annotatsiya: *Maqolada intellektual mulkka qarshi qaratilgan jinoyatlarni tergov qilishning o'ziga xos jihatlari, mazkur sohada yuzaga kelayotgan muammolar va tavsiyalar yoritilgan. Bunda intellektual mulk bilan bog'liq jinoyatlar yuzasidan milliy va xorijiy davlatlar tajribasi hamda ilmiy izlanishlar o'rganilib tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *intellektual mulk, mualliflik huquqi, qaroqchilik, jinoyat, so'roq qilish, jinoy tergov, tezkor tadbir, jabrlanuvchi, gumonlanuvchi.*

Hozirgi kunda mualliflik huquqini buzuvchilarning fuqarolik, ma'muriy va jinoy javobgarligi ko'zda tutilgan. Biroq, bir qator ob'ektiv va sub'ektiv sabablarga ko'ra mualliflar va boshqa mualliflik huquqi egalari mulkiy manfaatlarini himoya qilish bugungi kunda yetarlicha samarali emas. Shu munosabat bilan mualliflik huquqi egalari o'z asarlaridan noqonuniy foydalanish natijasida katta moliyaviy yo'qotishlarga duch kelishmoqda. Ba'zi mualliflarning fikriga ko'ra, butun dunyo bo'ylab intellektual mulk huquq egalari yillik yo'qotishlari yiliga 61 milliard AQSh dollariga yetadi. Rossiyadagi mahalliy va xorijiy huquq egalari intellektual "qaroqchilik" tufayli yo'qotishlari 1997 yilda 1 milliard dollarni tashkil etgan⁵⁶.

Tergov va sud amaliyotini o'rganish shuni ko'rsatadiki, huquqni muhofaza qilish organlari mualliflik huquqidan noqonuniy foydalanish faktlarining oldini olish, o'z vaqtida aniqlash va tekshirishga yetarlicha e'tibor bermaydilar. Natijada intellektual mulk bozorida murakkab vaziyat yuzaga keladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, mualliflik huquqining buzilishi bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish masalalarini o'rganish har tomonlama xarakterga ega. Shu sababli, o'rganilayotgan toifadagi jinoyatlarni qo'zg'atish va tergov qilish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqish lozim.

Fikrimizcha, asarlardan noqonuniy foydalanishning gullab-yashnashining sabablaridan biri intellektual "qaroqchilik"dir. Unga qarshi kurashish bo'yicha amaliy tavsiyalar bilan bog'liq muammolarning yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Bunday tadqiqotlarga ehtiyoj muammoning yangiligi bilan belgilanadi. Mualliflik huquqining buzilishi bilan bog'liq jinoyatlar yaqinda paydo bo'ldi. Shu sababli, bugungi kunda mualliflik huquqlaridan jinoy foydalanishni aniqlash va tergov qilish bo'yicha ko'rsatmalar ishlab chiqishga shoshilinch ehtiyoj mavjud⁵⁷.

Ushbu jinoyatlarni tergov qilish usullarining yo'qligi va tergovchilar va tezkor xodimlarning maxsus tayyorgarligi mualliflik huquqini buzuvchilarni jinoy javobgarlikka emas,

⁵⁶ P. V. Yelfimov tibbiyot fanlari doktori. Jinoyatlarni tergov qilishga qarshi turish, mualliflik huquqi buzilishi bilan bog'liq va tegishli huquqlar: individual ishlab chiqarish taktikasi muammolari tergov harakatlari

⁵⁷ P. V. Yelfimov tibbiyot fanlari doktori. Jinoyatlarni tergov qilishga qarshi turish, mualliflik huquqi buzilishi bilan bog'liq va tegishli huquqlar: individual ishlab chiqarish taktikasi muammolari tergov harakatlari

balki fuqarolik javobgarligiga jalb qilish kerakligi sababli jinoiy ishlarni qo'zg'atishni asossiz rad etishga va ularning tugatilishiga olib keladi.

Mualliflik huquqini himoya qilish masalalariga bag'ishlangan zamonaviy sud-tibbiyot ishlanmalariga bo'lgan ehtiyoj nafaqat axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan belgilanadi. Asarlar ko'paytiriladigan moddiy tashuvchilarning yangi turlari yaratilmoqda. Axborot, interaktiv tizimlarning rivojlanishi mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlardan noqonuniy foydalanishni osonlashtiradi. Mualliflik huquqining jinoiy buzilishining yangi shakllari paydo bo'lmoqda. Shuning uchun intellektual mulkni, xususan mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni samarali himoya qilish uchun axborot texnologiyalarining rivojlanish darajasini hisobga olgan holda tegishli sud-tibbiyot usullarini ishlab chiqish talab etiladi.

Intellektual mulkka qarshi sodir etilgan jinoyatlarni ochish va tergov qilish bo'yicha eng umumiy tavsiyalarga to'xtalamiz. Ular sud va tergov amaliyotini umumlashtirish asosida quyidagilar:

- huquqlari buzilgan mualliflik huquqi egasining o'zi bunday holatlarni aniqlab, ichki ishlar organiga xabar berganida, tergovning dastlabki bosqichidagi odatdagi tergov holatlaridan eng maqbulidan to'liq foydalanish (chunki dastlabki ma'lumotlarning keskin etishmasligi); ikkinchisida buni amalga oshirish uchun sabab bor dastlabki tekshirish, qalbaki materiallar tashuvchilarni (qalbaki tovarlarni) olib qo'yish va jinoiy ish qo'zg'atish;

- tashuvchilarni (qalbaki tovarlarni) olib qo'yish va jinoiy ish qo'zg'atish;

- mualliflik huquqi egasining, shuningdek gumon qilinuvchilarning (ayblanuvchilarning) huquqlarini himoya qilishdan bosh tortgan jabrlanuvchining salbiy pozitsiyasi tufayli allaqachon ma'lum manbalardan dalillarni olishni sezilarli darajada murakkablashtiradigan ziddiyatli xarakterdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan taktik usullardan foydalanish., birinchi navbatda uyushgan jinoiy faoliyat holatlarida. Mojaroli vaziyatni bartaraf etish uchun birinchi navbatda jabrlanuvchining tergov bilan hamkorlik qilishni istamasligining sababini aniqlash va gumon qilinuvchiga (ayblanuvchiga) nisbatan, birinchi navbatda, uning jinoiy faoliyatini aks ettiruvchi dalillarni, shuningdek, Pre yuridik institutini maqsadli taqdim etishdan foydalanish kerak - sinov hamkorlik shartnomasi. Umuman olganda, jabrlanuvchining buzilgan huquqini himoya qilish uchun mavjud yoki mavjud bo'lmagan faol pozitsiyasini saqlab qolish kerak;

- tergovni normativ-huquqiy va boshqa axborot bilan ta'minlash. Ushbu tavsiya, birinchi navbatda, normativ-huquqiy hujjatlarda izchillik yo'qligi va hozirgi vaqtda intellektual mulk sohasini tartibga soluvchi barcha qonunlar va bo'ysunuvchi normativ-huquqiy hujjatlarni bilmasdan, ushbu turdagi jinoyatlarni tergov qilish mumkin emas;

- jabrlanuvchini zararni aniqlashga jalb qilish, lekin shu bilan birga bu ishlarning barchasini jabrlanuvchining o'ziga o'tkazmaslik, ajralmas shart sifatida zarar etkazish faktini (ayniqsa, yo'qolgan foyda nuqtai nazaridan) isbotlashda;

- jinoyatni tergov qilishni tezkor va tergov yordami. Tezkor-tergov choralari intellektual mulkka qarshi jinoyatlarni aniqlashda va bunday jinoyatlar tayyorlanayotgan, sodir etilgan yoki sodir etilgan belgilar to'g'risidagi hisobotlarni tekshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu toifadagi jinoiy ishlar uchun tezkor qidiruv tadbirini o'tkazish eng xarakterli hisoblanadi - sinov sotib olish, jamoat yordamidan foydalanish (kasaba uyushma organlari yoki tashkilotlar xodimlari tomonidan vakolat berilgan boshqa vakillik organlari; tadbirkorlar, iste'molchilar uyushmalari (uyushmalari, birlashmalari) va boshqalar;

- tergovning dastlabki bosqichida kerakli imtihonlarni tayinlash, barcha kerakli dastlabki ma'lumotlar (ekspertiza ob'ektlari) to'planishi, chunki ularning aksariyati juda ko'p vaqt talab etadi va uzoq vaqt davomida ishlab chiqariladi. Ularni amalga oshirish vaqtini qisqartirish uchun, iloji bo'lsa, komissiya imtihonlari tayinlanishi kerak va turli xil bilim sohalarida mutaxassislarini jalb qilish zarur bo'lgan hollarda, murakkab;

- dastlabki ma'lumotlardan foydalanish⁵⁸.

Mualliflik huquqining jinoiy buzilishi to'g'risidagi ishlar bo'yicha tezkor tadbirlarning xususiyatlari: "voqea joyini tekshirish", "mualliflik huquqining buzilishi faktini aniqlash"; "asar himoyalanganligi va jabrlanuvchiga mualliflik huquqining tegishli ekanligini aniqlash" shaxsiy tintuv, ekspertiza va keyingi zarur tergov harakati so'roq qilish orqali jinoyatlarni aniqlash va uni tez ochishga imkon beradi.

Har qanday toifadagi jinoiy ishlarni, shu jumladan mualliflik huquqining jinoiy buzilishlarini tergov qilishda daliliy ma'lumotlarni to'plashda so'roq qilish tergov harakati katta rol o'ynaydi.

Tergov jarayonida so'roq qilinishi mumkin bo'lgan shaxslarni ajratish lozim:

1. Soxta mahsulotlarni ishlab chiqarish yoki sotish tashkilotchilari.
2. Xodimlar (sotuvchilar, haydovchilar va boshqalar; shuni yodda tutish kerakki, ushbu guruh orasida jinoyat sodir etishda ishtirok etgan va shunga mos ravishda ishning natijasiga qiziqqan shaxslar, shuningdek oddiy ishchilar mavjud).
3. Soxta mahsulotlarni xaridorlari.
4. Jinoyatni aniqlagan huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari.
5. Boshqa shaxslar.

Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarning buzilishi holatlarida gumon qilinuvchilarga nisbatan hibsga olish va qamoqqa olish kamdan-kam hollarda qo'llaniladi. Shu munosabat bilan gumonlanuvchilar ozodlikda qolishi tergovga to'sqinlik qilishi mumkin.

Yani, guvohlarga aybdor shaxslar tomonidan bosim o'tkazilishi va jinoyat izlarini yashirilishi mumkinligini hisobga olish kerak. Shuning uchun ularni darhol so'roq qilish lozim.

Bundan tashqari mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni buzish mexanizmida ahamiyatsiz rol o'ynagan shaxslarni birinchi bo'lib so'roq qilish tavsiya etiladi (yetkazib beruvchilar qalbaki mahsulotlar ishlab chiqarish uchun materiallar, omborchilar va boshqalar).

Mualliflik huquqini buzganlikda gumon qilinayotgan (ayblanayotgan) shaxslarni so'roq qilish va turdosh huquqlar asosiy tergov harakatlaridan biridir. So'roq paytida ko'rsatmalarning mavzusi sodir etilgan jinoyat holatlariga bog'liqligiga e'tibor qaratish lozim. Xususan, gumon qilinuvchiga (ayblanuvchiga) quyidagi savollar berilishi mumkin: rollarni taqsimlash; texnik jihatlar kontrafakt mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotish, sarf materiallarini sotib olishdan, kontrafakt ishlab chiqarishdan va uni sotishga qadar; kontrafakt mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi, ularni tasdiqlovchi hujjatlar; mualliflik huquqi egasi bilan munosabatlar va boshqalar.

Jinoyatlarni tergov qilishning dastlabki bosqichida, jinoyat ishini qo'zg'atish to'g'risida qaror qabul qilinishidan oldin, qonun tergov harakatlarini amalga oshirish imkoniyatini

⁵⁸ Интеллектуал мулкка қарши содир етилган жиноятларни тергов қилиш усуллари. Лапин Евгений Станиславович

bermasa, voqea joyini tekshirishdan tashqari, tergovga qiziqqan shaxslar so'rov o'tkazish orqali tushuntirishlar olishlari mumkin. Keyinchalik, jinoyat ishi qo'zg'atilgandan so'ng, olingan ma'lumotlar so'roq qilish orqali protsessual tarzda tasdiqlanishi kerak.⁵⁹

Jabrlanuvchini so'roq qilish. Mualliflik huquqining jinoiy buzilishi to'g'risidagi jinoyat ishlari bo'yicha jabrlanuvchilar asar mualliflari yoki mualliflik huquqi egalari hisoblanadi. Jabrlanuvchining jinoyat sodir etganligi to'g'risidagi arizasini olgandan so'ng darhol tushuntirishlar olish tavsiya etiladi. Bu ish bo'yicha dastlabki ma'lumotlarni to'plashi hamda jinoyatni ochishda imkon qadar ko'proq yordam berish. Jabrlanuvchini so'roq qilishda normal ish muhiti shakllanadi.

So'rovda jabrlanuvchidan quyidagi savollarga aniqlik kiritiladi:

1. Ariza beruvchining shaxsi.

- Tergovning dastlabki bosqichida ariza beruvchining shaxsi to'g'risidagi ma'lumotlarni bilish juda muhim, chunki ish bo'yicha protsessual qarorlarni qabul qilish va qabul qilingan ariza bo'yicha huquqni muhofaza qilish organlarining samarali faoliyatini boshlash ko'p jihatdan bunga bog'liq)

2. Mualliflik huquqi.

- Agar jabrlanuvchi o'zi yaratgan asarlarga mualliflik huquqining jinoiy buzilishini tugatish to'g'risida ariza bilan murojaat qilsa, ya'ni ariza beruvchi bir vaqtning o'zida asar muallifi bo'lsa, unda quyidagi savollar aniqlanadi:

- mualliflik huquqi buzilgan qaysi asarlardir?
- qaysi asardan noqonuniy foydalanganligi uchun ariza beruvchi huquqbuzarlarni jinoiy javobgarlikka tortishni so'raydi?

- intellektual mulk qanday ahamiyatga ega?

- asar kim tomonidan, qachon va qaerda yaratilgan?

- asar yaratish uchun qancha vaqt kerak bo'ldi?

- ushbu mulk ariza beruvchining mehnat majburiyatlarini bajarishi munosabati bilan yaratilganmi yoki yo'q?

-intellektual mulk hammualliflikda yaratilgan bo'lsa, unda hammualliflar kimlar?

- agar asar hammualliflikda yaratilgan bo'lsa, unda hammualliflar o'rtasida asardan foydalanish to'g'risida shartnoma tuzilganmi?

- agar mualliflik huquqi kompyuter dasturi yoki ma'lumotlar bazasi orqali buzilgan bo'lsa, unda kompyuter dasturlari, ma'lumotlar bazalari va integral mikroshemalar topologiyalarini huquqiy himoya qilish bo'yicha Intellektual mulk agentligidan ro'yxatdan o'tganmi?

- mualliflik huquqi buzilgan asarning qoralamalari va ishchi variantlari saqlanib qolganmi?

- asar birinchi marta qanday e'lon qilingan?

Meros bo'yicha mualliflik huquqini olgan shaxs ariza bergan taqdirda, ariza beruvchi quyidagi masalalar bo'yicha qo'shimcha ravishda so'roq qilinadi:

- ariza beruvchi vafot etgan muallif bilan qanday munosabatda bo'lgan?

- ariza beruvchi asarga mualliflik huquqini (qonun bo'yicha vasiyatnoma yoki meros) qanday asosda sotib olgan?

⁵⁹ Mualliflik huquqining jinoiy buzilishini tekshirish. Xametov Rustam Batrxanovich

- qonun bo'yicha meros bo'lsa, ariza beruvchi bilan bir qatorda merosxo'rlar bormi?
- ariza beruvchi bilan bir xil navbatning merosxo'rlari o'rtasida asarga mualliflik huquqini taqsimlash to'g'risida bitim tuzilganmi?

- ariza beruvchining meros huquqi to'g'risida notarial tasdiqlangan guvohnomasi bormi (asarga mulkiy mualliflik huquqi)?

Mualliflik huquqini buzuvchilarni jinoiy javobgarlikka tortish to'g'risidagi ariza mualliflik huquqi shartnomasi bo'yicha mulkiy mualliflik huquqini olgan shaxs tomonidan berilgan hollarda, mualliflik huquqi egasi mualliflik huquqini topshirishni nazarda tutuvchi mualliflik shartnomasi qachon va kim bilan tuzilganligi to'g'risida qo'shimcha ravishda so'roq qilinadi.

Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarning buzilishi bilan bog'liq jinoyatlarni sodir etishda ayblanuvchilarni (gumon qilinuvchilar) shartli ravishda uchta katta guruhga bo'lish mumkin:

- 1) qalbaki mahsulotlar ishlab chiqarishni tashkil etgan va amalga oshirgan shaxslar;
- 2) kichik ulgurji va chakana savdo bilan shug'ullanadigan shaxslar;
- 3) ilgari huquq egalari bilan shartnomaviy munosabatlarga ega bo'lgan shaxslar.

Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar buzilganligi to'g'risidagi ishlar bo'yicha gumon qilinuvchi (ayblanuvchi) shaxslarni so'roq qilishga tayyorgarlik ko'rish so'roq qilinayotgan shaxsdan ishonchli va to'liq ko'rsatmalar olish uchun shart-sharoitlarni ta'minlovchi asosiy tadbir hisoblanadi. Shu munosabat bilan tergovchi to'plangan materiallarni tahlil qilishi kerak. Buning uchun savollar ro'yxatini oldindan tuzish, shuningdek so'roq paytida taqdim etilishi rejalashtirilgan zarur hujjatlar va narsalarni tayyorlash lozim bo'ladi.

Ayblanuvchilarni (gumon qilinuvchilarni) so'roq qilishda quyidagi savollar aniqlanadi:

- Soxta mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish g'oyasi kimga tegishli;
- Gumonlanuvchining niyati mustaqil ravishda yoki boshqa biron bir shaxsning ta'siri ostida paydo bo'lganmi, u ishlab chiqarishni tashkil etish rejasini kim bilan muhokama qilgan, dastlab rejalashtirilgan reja o'zgarganmi va agar shunday bo'lsa, unda qanday o'zgarishlar bo'lgan, ularni amalga oshirishni kim tashkil etgan;
- Ishlab chiqarishni tashkil etishda gumon qilinuvchidan tashqari kim ishtirok etgan;
- Bunda uning gumondorning roli va uning hamrohlarining roli qanday edi, vazifalar qanday taqsimlangan;
- Kimning mablag'lari hisobiga ishlab chiqarish tashkil etildi;
- U qonuniy mahsulotlar ishlab chiqarish bilan shug'ullanganmi? Agar shunday bo'lsa, uni ishlab chiqarish va sotish bilan bog'liq hujjatlar qay darajada va qaerda;
- qalbaki mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotishda kimlar ishtirok etgan;
- Soxta mahsulotlarni ishlab chiqarishda qanday texnik vositalar ishlatilgan, ular qanday tarkibiy qismlardan iborat bo'lgan, ushbu tarkibiy qismlar qaerdan, qachon va kimdan sotib olingan, ularning ishlash prinsipi nima, ishlab chiqarilgan mahsulotning hajmi qanday;
- Ishlab chiqarishda zararli dasturlarning takrorlanadigan kompyuter dasturiga kiritilishidan himoya qilinganmi;
- materiallarini kim va qanday hajmda etkazib berdi, qanday narxda?
- mahsulot namunalari saqlanib qolganmi;
- Keyinchalik noqonuniy ko'paytirish uchun ishlatiladigan mahsulotlarning qonuniy namunalari kim va qanday sharoitda etkazib beradi;

- Mahsulotlarni ishlab chiqarish va keyinchalik sotish paytida qanday hujjatlar olib borildi, u qaerda, qanday belgilar mavjud;
- Mahsulot xaridorlari kim edi;
- mahsulot sotib olgan shaxslar uning qalbaki ekanligini bilishganmi;
- Ishlab chiqarilgan mahsulotlar xaridorlarga qanday etkazib beriladi;
- Gumon qilinuvchi ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning mualliflik huquqi egalari bilan shartnomaviy munosabatlarga ega bo'lganmi;
- Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlar qanday taqsimlandi;
- Xaridorlarni qanday topilgan, reklama tadbirlari o'tkazilganmi yoki yo'qmi, agar shunday bo'lsa, qaysi biri (masalan, qaysi saytlarda ma'lumot joylashtirilgan)

Shunday qilib, so'roq qilish jinoyat kodeksining 149-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni tergov qilishga qarshi kurashni bartaraf etishning asosiy usuli hisoblanadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, so'roq paytida og'zaki nutqning elementlariga diqqat bilan e'tibor berish kerak yani yo'nalish, hissiy ifoda (afsuslanish, qayg'u, umidsizlik), lablar va nafas olish va artikulyatsiyalar.

O'zbekiston mualliflik huquqlarini himoya qilish bilan bog'liq bir qator xalqaro konvensiyalarning ishtirokchisi hisoblanadi. Va intellektual mulkni to'g'ri himoya qilishni ta'minlash O'zbekistonning xalqaro majburiyatlaridan kelib chiqadi.

Intellektual mulkni va xususan mualliflik huquqi bilan himoyalangan ob'ektlarni tegishli, yetarli darajada himoya qilmaslik O'zbekistonning xalqaro obro'sini yo'qotishiga, shuningdek O'zbekistonga nisbatan xalqaro sanksiyalarga olib kelishi mumkin.

Olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, intellektual mulk obyektlariga qarshi jinoyatlar davlat iqtisodiy asoslaridan tashqari muayyan jismoniy yoki yuridik shaxslarning ham keng huquqlarining buzilishiga olib keladi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida keltirilgan normalar qamrovi haqiqatda sodir etilayotgan barcha jinoyat turlarini qamrab olishi va huquqiy malakalanishi bilan bog'liq yechimini kutayotgan muammolar mavjud. Jumladan, faqat aniq bir normaning muayyan modda ko'rinishida mualliflik huquqiga qarshi jinoyatlarga qarshi norma sifatida jinoiy-huquqiy tartibga solish huquq elementi sifatida mavjudligining va qo'llanilishining o'zi ushbu jinoyatlar zanjiriga oid normalar tizimida jiddiy kamchiliklar va ulkan bo'shliq va bundan tashqari zamonaviy standartlar va yondashuvlardan orqada qolib ketganligini ifoda etadi.

Ushbu turdagi jinoyatlar bilan bog'liq holatlarni tergov qilish, jinoyatni ochish, dalillarni to'plash, ishni sudga oshirish va boshqa ko'plab aloqador masalalarni yanada aniqroq, zamonaviy yondashuvlar va ilmiy asoslantirilgan metodlar yordamida huquqiy tartibga solish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Protsesual kodeksining bir qator normalari ham intellektual mulkka qarshi qaratilgan jinoyatlarning o'zga xosligidan kelib chiqqan holda qayta ko'rib chiqilishiga ehtiyoj mavjuddir.

Yuqoridagilarga ko'ra, intellektual mulk sohasidagi qonunchilikni tizimlashtirish va yaxlit ko'rinishda qo'llanilishi maqsadini ko'zlagan holda "Intellektual mulk kodeksi" loyihasini ishlab chiqish orqali sohada kodifikatsiya usulida qonun qo'llanilishi samaradorligini ta'minlashga erishish mumkin degan taklifni ilgari surish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Yani, Intellektual mulk kodeksi loyihasi jinoiy harakatlar va ularning aniqlanishi bilan bog'liq muayyan normalarni aks ettirish orqali huquqiy tartibga solish samaradorligini oshirish va huquqiy maqomni oshirish kabi normativ funksiyalarni amalga oshirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi-Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat protsessual kodeksi-Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
4. Rustambayev, M. X. (2018). O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. *V-tom, maxsus qism, Oliy ta'lim muassasalari uchun darslik.*
5. Бозоров, С. 2022. Морально-правовые принципы ответственности искусственного интеллекта. *Общество и инновации*. 3, 3 (июл. 2022), 48–56. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss3-pp48-56>.
6. Akbarova, M. (2023). Axborot xavfsizligi siyosati. Kiberjinoyatlarning inson xavfsizligiga ta'siri. *Академические исследования в современной науке*, 2(9), 28-32.
7. Oblakulov D.O. Mustanov I.A. Xalqaro Jinoyat Huquqi Toshkent Adolat 2013
8. Dadajonov, Dilshodjon Davlatjon O'G'Li (2022). Kontrafakt mahsulotlarni olib kirish va muomalaga kiritish harakatlari uchun javobgarlik masalalarini takomillashtirish. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (3), 1130-1138.
9. Toxirova, S., & Bahromova, M. B. (2022). Mualliflik huquqi va uning himoyasi. *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2(12), 115-119.
10. Austin J. (1955). *The Province of Jurisprudence Determined*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Eric Hilgendorf, Jochen Feldle. (2018). *Digitization and the Law*. Wurzburg: Nomos.
12. Gercke D.M. (2012). *Understanding cybercrime: phenomena, challenges and legal response*. Geneva: International Telecommunication Union (ITU).
13. Goodman, Brenner. (2002). The emerging consensus on criminal conduct in cybercrime. *International journal of law and information technology*, 144.
14. Katsh M.E. (1995). *Law in a digital world*. London: Oxford University Press.
15. Kellermann. (2014). *Technology risk checklist, Cybercrime and Security*. ИВ-2.
16. Packard, A. (2010). *Digital Media Law*. Oxford: WILEY-BLACKWELL.
17. Patri A.K. (2009). *Cyber Law*. Lucknow.
18. Waldron J, E.N. Zalta. (2020). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford: Stanford University.
19. Yar, Majid, and Kevin F. Steinmetz. (2019). *Cybercrime and society*. SAGE.
20. Желудков Михаил Александрович, Чернышов Владимир Николаевич, & Кочеткова Мария Николаевна (2019). *Уголовно-правовые проблемы при определении*

объекта преступлений в сфере интеллектуальной собственности. Актуальные проблемы российского права, (2 (99)), 110-118.

21. Mualliflik huquqining jinoiy buzilishini tekshirish. Xametov Rustam Batrxanovich.

22. P. V. Yelfimov tibbiyot fanlari doktori. Jinoyatlarni tergov qilishga qarshi turish, mualliflik huquqi buzilishi bilan bog'liq va tegishli huquqlar: individual ishlab chiqarish taktikasi muammolari tergov harakatlari.

23. Интеллектуал мулкка қарши содир этилган жиноятларни тергов қилиш усуллари. Лапин Евгений Станиславович/